

Disseny d' un Programa de Teràpia Assistida amb Animals al centre residencial Ca n'Amell de Premià de Mar

Alumne: Diana Gómez Muñoz

Director/a: Meritxell Puyané Oliva

Matèria: Treball Fi de Grau I

Curs: 4º Infermeria

 Tecnocampus
Escola Superior
de Ciències de la Salut

Centre adscrit a:

 **Universitat
Pompeu Fabra**
Barcelona

ÍNDEX

Resum	pàg. 3-4
1. Introducció	pàg. 5-7
2. Objectius	pàg. 8
3. Mètode	pàg. 9
3.1 Població Diana	pàg. 9
3.2 Criteris d' inclusió i exclusió	pàg. 9
3.3 Instruments de mesura	pàg. 9
3.4 Descripció de l' activitat	pàg. 10-11
4. Desenvolupament de la proposta	pàg. 12
4.1 Recursos	pàg. 12
4.2 Consentiment informat	pàg. 14
4.3 Desenvolupament de les activitats	pàg. 14
I. Estructura	pàg. 14
II. Ordre cronològic	pàg. 15
III. Disseny	pàg. 17
4.4 Avaluació de la dinàmica	pàg. 25
4.5 Pressupostos	pàg. 26
5. Cronograma	pàg. 27
6. Conclusions	pàg. 28
7. Implicació potencial i innovació	pàg. 29
8. Referències bibliogràfiques	pàg. 30-33
9. Annexos	pàg. 34-37

Resum

Gran part de la gent gran que es troba institucionalitzada a centres geriàtrics, pateix malalties com la demència i experimenta sentiments de soledat, agitació, tristesa i depressió entre d'altres, que afecten a la seva qualitat de vida i el seu benestar.

Sovint, s'implementen mesures farmacològiques per a disminuir alguns símptomes propis de la demència, tot i que hi ha altres factors (sentiment de soledat, depressió...) que no es poden solucionar únicament amb farmacologia.

Durant els darrers 10 anys, s'han implementat programes de Teràpia Assistida amb Animals (TAA) a diferents centres residencials, sociosanitaris i hospitals de dia per a gent gran tant al nostre país com a la resta d'Europa i Estats Units amb l'objectiu de millorar la seva qualitat de vida i sensació de benestar.

Aquest projecte està constituït per un total de 16 sessions de TAA adreçat a un grup tancat de 10 persones de la Residència geriàtrica Ca n'Amell de Premià de Mar que pateixen demència. L'objectiu és reduir símptomes associats a la malaltia com la depressió, agitació, desorientació, sentiments de soledat i també millorar la qualitat de vida, autoestima i autopercepció d'un mateix. També té com a objectiu treballar àrees cognitives com la memòria i l'aprenentatge amb l'ajuda d'un gos de teràpia que farà de vincle entre el terapeuta i l'usuari.

Per poder fer una valoració *pre* i *post* teràpia, es faran servir escales de valoració i qüestionaris com la *Geriatric Depression Scale de Yesavage (GDS)*, *UCLA* per mesurar la sensació de soledat i l'escala *Bath Assessment of Subjective Quality of Life in Dementia (BASQID)*.

Amb aquest projecte, els resultats que s'esperen són prometedors, ja que s'han dut a terme programes de teràpia assistida amb animals a centres residencials de Catalunya amb grans resultats.

Abstract

Most of the residents of Aged care facilities are suffering diseases such as dementia and feelings of loneliness, nervousness, sadness, etc. that affects to their quality of life and their wellness. Nowadays to reduce some of the symptoms of dementia, pharmacological measures are often implemented, although there are diseases like solitude, sadness or nervousness that can't be solved just with medicine.

For the last 10 years, Animal Assisted Therapy Programs have been implemented in different Aged Care facilities centers, in public health and in day hospitals for elderly people, both in our country and in the rest of Europe and also in the United States with the aim of improving their life's quality and their wellness.

This project consists of 16 sessions of Animal Assisted Therapy for a group of 10 elderly residents of the *Centre Residencial Ca n'Amell* in Premià de Mar, Barcelona, that are suffering from Dementia.

The objective of this program is to reduce the symptoms that are associated with Dementia, such as depression, agitation, confusion, feelings of solitude and also to improve their quality of life, their self-perception and to stimulate cognitive areas, like the memory and the learning with the help of a therapy dog, who will be the bond between the therapist and the user.

For making a clear valuation of before and after of the therapy it will be used some assessment scales and questionnaires like *Geriatric Depression Scale de Yesavage (GDS)*, *UCLA scale* and *Bath Assessment of Subjective Quality of Life in Dementia (BASQID)* to assess possible changes after the therapy.

The expectations and the results of this project are positive and promising, because some of Animal Assisted Programs around Barcelona have achieved great and positive results.

Paraules clau: Therapy dog, , Animal-Assisted Interventions program, dementia, institutionalized geriatric patients, dog-assisted intervention, symptoms of dementia, Terapia Asistida con Animales

1. INTRODUCCIÓ

La població de la tercera edat es considera un grup ampli que es troba en una etapa de la seva vida en la qual experimenta una davallada de les seves facultats generals, no solament en l'àmbit biològic, sinó econòmic, social i cultural.^[1] Dit això, la mala salut i les limitacions funcionals que pot patir aquest col·lectiu, genera una necessitat assistencial que sovint es resol amb el trasllat a residències geriàtriques.^{[6] [31]}

Tot i ser una bona alternativa, els residents sovint experimenten sensacions de soledat, tristesa, sensació de no sentir-se estimats, estrès, avorriment, agressivitat, desorientació, etc.^{[1] [2]} que afecten negativament al benestar de la persona i de la seva qualitat de vida.

Aquests sentiments poden ser deguts, per exemple, a la separació de l'ambient familiar, pel canvi que suposa estar institucionalitzat o bé per la falta de relacions amb els familiars.^[3]

Dit això, a nivell de dades estadístiques, estudis d'investigació demostren que la prevalença de símptomes depressius és molt elevada en persones de més de 64 anys, aproximadament 1 de cada 5 persones té aquests símptomes.^[4]

Paral·lelament, s'estima que uns 37 milions de persones^[5] en tot el món es veuen afectades per la demència, i s'estima que aquesta xifra serà el doble d'aquí a uns 20 anys, de manera que hi haurà més població envellida institucionalitzada amb aquesta malaltia.^{[6] [3] [7]}

Així doncs, la demència es caracteritza per una pèrdua de funcions cerebrals^[10] que comporta un deteriorament progressiu de les funcions cognitives com el pensament, raonament, judici, memòria, atenció, concentració, alteració del llenguatge, depressió, agressivitat, desorientació, dificultat per les Activitats Bàsiques de la Vida Diària (ABVD) etc.^[8] És a dir, els Síntomes Psicològics i Conductuals (SPC) de la demència, agreugen el deteriorament funcional, cognitiu i conseqüentment, la qualitat de vida.^[9]

A més, són un dels factors més relacionats amb el cost econòmic tant per la família com per la sanitat pública i precipiten en la majoria de casos, la institucionalització de la persona.^[10]

A Espanya, un 61,7% de pacients institucionalitzats pateixen demència,^[5] sent l'Alzheimer el subtipus més freqüent,^[10] i entre el 20-35% experimenten símptomes depressius.^{[11] [4]}

Actualment, la teràpia farmacològica (antidepressius, ansiolítics, antipsicòtics, etc.) és la més utilitzada^[3] al nostre país per al control i reducció dels símptomes associats a la demència. S'estima que un 74% dels pacients diagnosticats d'aquesta malaltia, rep tractament farmacològic.^[10] Tot i així, sovint, l'ús de fàrmacs pot ocasionar més deteriorament funcional i cognitiu,^[5] i és difícil buscar un equilibri entre l'efecte desitjat i els efectes adversos.^[12]

De manera paral·lela, l'ús de teràpies no farmacològiques i intervencions psicosocials com la musicoteràpia, reminiscència, artteràpia, activitats lúdiques o la Teràpia Assistida amb Animals (TAA) per a aquest tipus de pacients són cada cop més utilitzades per controlar els símptomes i millorar la seva qualitat de vida ^[12], ja que a diferència dels fàrmacs, són una bona alternativa cost-efectiva i no provoquen efectes adversos. ^{[3][13]}

Dit això, el fet que els ancians experimentin aquests sentiments de soledat, tristesa, desorientació, etc. fa que siguin els millors candidats per a poder rebre una teràpia basada en l'afectivitat emocional, com és la Teràpia Assistida amb Animals. ^[14]

La Teràpia Assistida amb Animals (TAA) és una modalitat de tractament terapèutic en què s'integra un animal (majoritàriament el gos) amb uns determinats criteris^[9] com a part integral d'un procés de tractament o rehabilitació mitjançant la interacció de l'usuari i l'animal. El gos s'utilitza com a element motivador per a treballar uns objectius específics establerts a cada sessió i la teràpia és dirigida per un expert en TAA on estableix aquests objectius. ^[17]

El gran vincle social que es forma entre el gos i la persona, l'amor incondicional que donen aquests animals als seus cuidadors i a les persones que els rodegen ^[7] i la permanent motivació que s'estableix, difícilment es troba en altres teràpies. ^[22]

L'objectiu d'aquesta teràpia va dirigit a millorar tant a nivell físic, emocional, cognitiu i psicosocial i ^{[5][16]} tot el procés ha d'anar documentat i avaluat pel professional. ^{[3][8] [18]}

Per una altra banda existeixen les Activitats Assistencials amb Animals (AAA) que es defineixen com activitats lúdiques sense objectius concrets, on únicament busquen la interacció, motivació i socialització entre la persona i l'animal per tal de millorar la seva qualitat de vida sense necessitat d'estar dirigides per un terapeuta ni de ser avaluades. ^[19]

Són múltiples els beneficis que aporta la TAA, ja siguin físics, com per exemple la reducció de l'estrès, del ritme cardíac o la disminució de la tensió arterial, ^{[20][14][12]} o de caràcter emocional i social com l'increment de l'autoestima, ^{[3][15]} responsabilitat, augment del sentiment de protecció, confiança, la sensació de sentir-se útil i reducció dels sentiments de tristesa, soledat, agressivitat ^{[19][21][22]} i apatia entre d'altres. ^[31]

Estudis dels darrers 10 anys, han evidenciat els múltiples beneficis que té l'ús de la TAA en residències de la tercera edat amb pacients que pateixen demència i símptomes depressius.

Un estudi publicat a Alabama l'any 2016, ^[15] va demostrar que la TAA millorava el comportament dels residents amb demència, es va notar un increment del plaer i una disminució dels nivells d'ansietat i agitació.

A Espanya, un estudi d'una residència geriàtrica de Toledo^[3] va observar una reducció de la depressió, agitació i agressivitat i una millora de la qualitat de vida en els residents que havien participat en un programa de TAA.

A Estocolm, els residents amb Alzheimer d'una residència de la tercera edat participants d'un estudi de TAA,^[12] manifestaven que la interacció amb l'animal els hi provocava un moment de calma, plaer i recordaven moments passats de la seva vida, promovent així les relacions interpersonals.

A Itàlia, un estudi^[2] va mesurar els nivells de cortisol en saliva dels residents abans i després de la TAA, i es va observar uns nivells inferiors de cortisol posteriors a la teràpia. També van demostrar que els residents somreien més espontàniament durant les sessions, tenien un estat de depressió menor i es van incrementar les seves habilitats socials.

Altres estudis van mostrar una disminució de l'ansietat, tristesa i una millora de les emocions positives i activitat motora en pacients institucionalitzats amb demència^{[19][1][14]}. També, manifestaven que el sentiment de soledat disminuïa quan l'animal hi estava present.

Durant els darrers anys, aquesta modalitat de teràpia ha experimentat una gran popularitat^[23] tant a dintre del nostre país com a la resta d'Europa i els Estats Units,^{[3][16][21]} de fet, ja no es discuteix els beneficis d'integrar un animal a protocols de tractament tant en programes educatius, població penitenciària, malalts mentals i ancians^[21], ja que ha demostrat tenir un impacte positiu en relació a l'estat cognitiu de la persona, qualitat de vida i un bon control dels símptomes associats a la demència.^{[3][2][20][14][6][1]}

En poques paraules, els animals compleixen amb la funció de facilitadors socials, és a dir, promouen la socialització i el contacte amb altres residents, fomenten el treball en equip i la participació.^[7]

Un altre punt important, és que a Espanya, la principal impulsora d'aquestes iniciatives és la fundació Affinity, que des del Juny de 1992, promou el paper dels animals de companyia a la nostra societat mitjançant campanyes contra l'abandonament d'aquests, promou l'adopció de gossos a centres residencials, i finança programes de TAA entre d'altres.^{[21][7]}

Per acabar, es decideix realitzar aquest projecte amb l'objectiu de dissenyar un programa de Teràpia Assistida amb Animals a la residència Ca n'Amell de Premià de Mar per a pacients amb demència i depressió, ja que gràcies a la recopilació d'estudis previs, s'ha demostrat que aporta beneficis tan físics, psicològics i socials^{[1][2]} que a la vegada milloren la qualitat de vida de la persona que resideix en una institució geriàtrica.^{[6][12][14][31]}

A més a més, la TAA actua com a facilitador social, és a dir, promou a la persona a socialitzar-se^{[15][12]} i ajuda a reduir el sentiment de soledat i aïllament,^{[2] [19]} és una bona alternativa cost-efectiva^[3] i per últim i no menys important, no provoquen efectes secundaris com alguns fàrmacs.^[13]

Finalment, s'inicia aquest projecte com a concepte innovador per a la residència, vist que mai s'ha realitzat semblant teràpia ni intervencions assistides amb gossos.

2. OBJECTIUS

Objectiu general:

- Dissenyar un programa de Teràpia Assistida amb Animals per a pacients amb demència i/o depressió a la residència Ca n'Amell de Premià de Mar.

Objectius específics

- Millorar la qualitat de vida dels participants del programa
- Reduir la sensació de soledat dels participants del programa
- Reduir símptomes depressius dels participants del programa

3. MÈTODE

3.1 Població Diana

Aquelles persones majors de 65 anys amb demència lleu/moderada i/o depressió, que resideixen al centre residencial Ca n'Amell de Premià de Mar.

La residència on s'establirà el programa, està situada al municipi de Premià de Mar (Barcelona), amb una superfície de 10.000m² envoltat de zones verdes i capacitat per a 311 residents repartits en 146 habitacions. ^[24]

3.2 Criteris d'inclusió i exclusió del programa

INCLUSIÓ	EXCLUSIÓ
Pacients >65 anys	Pacients amb demència severa
Pacients amb demència lleu/moderada*	Al·lèrgia als gossos
Pacients amb símptomes depressius	Rebuig cap als gossos
Habilitat per parlar i llegir	Dèficit visual i/o auditiu
Disposició a interactuar amb gossos	Ingrés temporal a la residència

** En aquest programa no es mesurarà el grau de demència, és a dir, el diagnòstic de demència lleu i/o moderada ja ve donada per l'avaluació neurològica del centre residencial.*

3.3 Instruments de mesura

Abans de començar les sessions,(avaluació pre-tractament) es realitzaran una sèrie de mesures mitjançant unes escales de valoració en concret per tal de tenir una línia base de l'estat dels participants.

En finalitzar totes les sessions, es realitzaran les mateixes mesures amb les mateixes escales de valoració (avaluació post-tractament) per a determinar si s'evidencien canvis i en què ha ajudat la TAA.

Aquestes escales i qüestionaris, seran de caràcter autoadministrat, excepte l'escala MOPI, que serà realitzada per els propis creadors del programa de TAA.

**Sempre i quan sigui necessari, els familiars o cuidadors principals poden ajudar a realitzar aquestes escales.*

Per a avaluar la depressió s'utilitzarà:

Geriatric Depression Scale de Yesavage (GDS)	
Definició	Especialment formada per avaluar l'estat afectiu dels ancians. Aquesta escala és efectiva pel cribratge de depressió en persones que estan a domicili, ingressats, o a residències geriàtriques. Està formada per 30 ítems, i la versió reduïda per 15. ^{[25] [30]} (Annex 1)
Interpretació	De 0-5 punts no es considera depressió
	De 6-9 punts probable depressió
	10-15 depressió establerta

Per a determinar la qualitat de vida es farà servir:

Bath Assessment of Subjective Quality of Life in Dementia (BASQID)	
Definició	Un qüestionari que mesura la qualitat de vida de les persones amb demència lleu i/o moderada. Engloba els dominis de salut, interacció social, estat funcional, mobilitat, oci, energia, descans, estat psicològic i entorn. L'escala està composta per 14 ítems bàsics i dues escales de resposta amb 5 ítems. L'escala BASQID es pot classificar com una escala de 14 ítems o com a dues subescales. Les puntuacions de l'escala es deriven mitjançant el càlcul de la suma de puntuacions dels ítems, i expressar-ho com un percentatge de la puntuació màxima possible, de manera que tot es puntua en percentatge de 0-100, el que facilita les comparacions. ^[26] (Annex 2)
Interpretació	BASQID total: $[\text{suma de les preguntes 1-14}] \times [100 / (14 \times 4)]$
	Satisfacció amb la vida: $[\text{suma de les preguntes 1-8}] \times [100 / (8 \times 4)]$
	Sentiments de qualitat de vida: $[\text{suma de les preguntes 9-14}] \times [100 / (6 \times 4)]$

Per a valorar la sensació de soledat s'utilitzarà:

Escala UCLA	
Definició	És una de les escales més populars a l'hora de mesurar la sensació de soledat en la població. Consta de 10 preguntes en què la puntuació mínima és de 10 i la màxima de 40. ^{[27] [29]} (Annex 3)
Interpretació	<20 identifiquen grau sever de soledat
	De 20-30 poden indicar un grau moderat de soledat

Finalment, s'aplicarà l'escala de valoració **MOPI**, que determina els efectes de la Teràpia Assistida amb Animals basats en el funcionament dels usuaris. Aquesta escala, a diferència de les anteriors, s'avaluarà durant tot el període de les sessions, és a dir, al començament de la teràpia, durant i en finalitzar-la. Serà d'utilitat per a observar si hi existeixen canvis o increments en la concentració, comunicació i activitat física dels participants.

Measurement Of Pet Intervention (MOPI)	
Definició	Mesura 4 dimensions del comportament de cadascú: capacitat de concentració, moviment físic, comunicació i conformitat. Aquesta valoració la realitza l'investigador i/o expert en TAA. ^[28] Els avaluadors decideixen si aquest comportament es troba per sota, mitjana o per sobre d'un rendiment comparable, o no són aplicables (si no s'observa el comportament) d'acord amb una escala de Likert de 7 punts. (Annex 4)
Interpretació	1= Sense evidències d'aquest comportament
	7= Forta evidència d'aquest comportament

3.4 Descripció de l'activitat

El programa de TAA s'estructurarà en 16 sessions, 2 per setmana, d'una hora de durada cadascuna. Estarà format per un grup tancat de 10 participants, on també col·laboraran i supervisaran un expert en TAA i un tècnic en TAA.

Abans de començar a dissenyar les activitats, s'estudiaran tots els recursos necessaris per a poder realitzar-les: recursos humans, financers, materials...

Les sessions es realitzaran a les instal·lacions de la residència, en una sala amb suficient espai, llum i tranquil·litat.

S'establiran uns objectius específics en cada sessió que aniran lligats a les diferents activitats que es duran a terme, com per exemple: treballar la memòria mitjançant el reconeixement verbal, actuar segons una imatge representada o la cerca d'objectes a l'aula entre d'altres.

Aquest programa està dissenyat per a realitzar-se a qualsevol mes de l'any, tot i que és recomanable fer-lo durant la primavera, ja que el clima permet fer certes activitats a l'exterior.

4. DESENVOLUPAMENT DE LA PROPOSTA

4.1 Recursos

I. Recursos Materials

La majoria del material serà necessari per a la realització de les activitats.

Bolígrafs	1 ampolla de plàstic buida
Fulls en blanc	3 joguines per a gossos
4 Cartolines blanques A4	4 Pilotes petites de plàstic
Utensilis per a gos (raspall, corretja, plat, collar...)	4 Cèrcols de plàstic
Premis per a gossos (2 Packs)	Qüestionaris d'avaluació

II. Recursos Humans/Animals

En les sessions hi participaran un Expert en Intervencions Assistides amb animals (EIA), un Tècnic en Intervencions Assistides amb animals (TIA) i una infermera responsable dels pacients en el centre residencial, que estarà en tot moment animant i supervisant als usuaris.

L'EIA, està qualificat per a poder dissenyar, aplicar, i dirigir programes d'Intervencions Assistides amb Animals.

Per a poder obtenir la titulació d'Expert, és necessari que la persona tingui una llicenciatura o diplomatura en l'àmbit sociosanitari i/o educació, és a dir, professionals de la salut (infermeria, fisioteràpia, psicologia...) educació (educació especial) o social (treball social).

En canvi, el TIA està format i entrenat per a poder participar juntament amb l' animal durant les sessions. Rep els coneixements necessaris per afavorir la interacció humà-animal i vetllar pel benestar de l' animal. Per a obtenir la titulació de tècnic, no és necessari cap requisit previ ni coneixement en l' àmbit de l'educació canina ni teràpia assistida amb animals.

També, hi participarà la **infermera responsable** dels pacients de la residència, és imprescindible que hi estigui present durant totes les sessions, ja que coneix millor els pacients i és de gran ajuda per a motivar-los, supervisar-los i pot intervenir en qualsevol situació d'urgència.

Respecte al **gos de teràpia**, existeix una llei al nostre país (*Ley N° 3754, 2014*)^[35] que reconeix i garanteix el dret a accedir i circular d'aquelles persones que per qualsevol tipus de discapacitat, siguin auxiliades per gossos d'assistència. Queden exclosos en el seu àmbit d'aplicació els gossos utilitzats en l'activitat de teràpia assistida. Per aquest motiu, com que no s'ha de complir cap requisit legal, únicament es busca que el gos de teràpia tingui: bon caràcter, previsible, sociable, sense problemes de comportament, pacient, i que aprengui amb certa facilitat. Han de ser dòcils i estar acostumats a un tracte a vegades una mica bruscat en el sentit de que no s'espanti amb sorolls bruscos, crits, carícies fortes, etc. També i no menys important, és important que el gos tingui un ensinistrament d'obediència bàsica, i si és avançada molt millor, ja que els animals desenvolupen millors nivells d'atenció i habilitats, més adaptació social i col·laboració.^[38]

Una de les claus per a poder tenir un gos a un centre residencial, és ensenyar-lo a que ha de respondre de manera correcta i ràpida sense forçar-lo ni intimidar-lo.

Algunes de les ordres bàsiques que ha d'aprendre un gos de teràpia són: mirar fixament, donar al pota, assegurar's, quedar-se quiet, venir quan se li diu, deixar objectes al terra, anar a buscar-los, saber recolzar el cap a les cames de les persones perquè l'acariciïn entre d'altres.^[38]

III. Instal·lacions

Totes les sessions es duran a terme a una sala polivalent de la residència, suficient ample per a treballar sense problemes, amb bona il·luminació, ventilació i finestres.

En el moment de proporcionar els qüestionaris i escales per fer una valoració *pre* i *post* teràpia, també es realitzarà en aquesta.

Sempre es mantindrà la higiene de la sala gràcies al personal de neteja del centre, on realitzaran una neteja diària.

Per a poder fer un anàlisi dels resultats dels qüestionaris, preparar properes sessions entre d'altres tasques, el responsable del programa disposarà d'un despatx amb escriptori, ordinador i impressora. D'aquesta manera, únicament serà necessari disposar de la sala polivalent i del despatx cedit per la mateixa residència.

4.2 Consentiment informat

Abans de començar el programa de Teràpia, tots els participants hauran de firmar un consentiment informat, on s'especificarà que: volen i estan d'acord en participar-hi i que poden abandonar la teràpia en qualsevol moment.

Aquest consentiment (Annex 6) es repartirà juntament amb els qüestionaris *pre-teràpia* abans de començar les sessions, i a la vegada s'informarà i s'explicarà als usuaris i als familiars en què consisteix la teràpia.

4.3 Desenvolupament de les activitats

Abans de dissenyar qualsevol programa de teràpia, s'ha de tenir en compte els aspectes del grup de participants, es a dir, el grau de dependència, nivell de demència, limitacions físiques, etc.

En aquest cas, el programa està dissenyat per a persones amb nivells de demència lleu/moderat amb o sense depressió, ja que donades les condicions de la malaltia, és possible realitzar totes o la majoria de les activitats. ^[34]

Per tant, les activitats estan pensades per a un grup heterogeni de persones amb diferents graus de demència i/o depressió.

Per altra banda, els familiars no participaran en les sessions de teràpia, la participació d'aquests (sempre que sigui necessari) serà únicament per a respondre preguntes dels qüestionaris i escales de valoració sempre i quan l'usuari no pugui fer-ho.

I. Estructura

Totes les activitats del programa mantindran una estructura semblant, ja que així, permetrà que els usuaris estiguin atents des del primer moment, que entrin en contacte amb el gos abans de fer les activitats i que es posin en context i tinguin una noció del que es farà a cada sessió. Respecte al tancament de les activitats, permetrà que hi hagi varietat d'opinions, sensacions i sentiments respecte a l'experiència viscuda, podent així posar en comú posteriorment, aspectes a millorar o fer possibles canvis.

- **Inici:** Totes les sessions començaran de la mateixa manera, ja que ajuda a que el grup prengui consciència del que es farà en aquella activitat i comenci a familiaritzar-se amb l'ambient, el grup, el gos, el material i el monitor. Aquest començament no durarà més de 10 minuts, ja que el que es pretén és orientar als usuaris en espai i temps i que tinguin un

primer contacte amb el gos abans de començar amb l' activitat. D' aquesta forma, ajuda que les sessions es duguin a terme de millor manera i amb més facilitat.

- **Dinàmica:** Aquesta part és la part central de la sessió, ja que es duu a terme en les diferents activitats per a assolir els objectius acordats prèviament. Òbviament cada sessió tindrà una dinàmica a seguir diferent, que varia depenent dels objectius i modalitat en que es vol treballar.
- **Tancament:** Aquest apart és igual d'important que les altres i la durada no serà de més de 10 minuts. El que es pretén amb un tancament final de la sessió, és que els usuaris puguin expressar les seves emocions al realitzar les activitats, a crear opinions sobre el que s'ha viscut, i comentar sobre l'experiència dels usuaris. També s'aprofitarà perquè cadascú s'acomodi del gos, on es reforcen els vincles humà-animal i es generin ganes de tornar a realitzar una altra sessió.

II. Ordre cronològic

Nº SESSIÓ	MODALITAT
1. "Presentació - Primer contacte"	-
2. "Alguna cosa a dir-te"	Emocional
3. "Què toca fer?"	Mental
4. "De passeig"	Física
5. "Habilitats"	Emocional
6. "Treball de memòria"	Mental
7. "El mirall"	Física
8. "Carícies"	Emocional
9. "Pictogrames"	Mental
10. "Travessa el cercle"	Física
11. "Raspallat"	Emocional
12. "Passa el joc"	Mental
13. "Contacte físic"	Física
14. "Perruqueria"	Emocional
15. "Passeig en grup"	Física
16. Comiat	-

- **Resposta emocional:** Mitjançant la interacció directa del gos amb la pròpia persona i amb el grup, el conjunt d'exercicis d'aquesta modalitat estan dissenyats per a ajudar a expressar i canalitzar els sentiments i emocions, a sentir-se útils, a fomentar la socialització entre els usuaris, crear vincles, amistats i a millorar la confiança, seguretat, etc.^{[3][15]} És important que la pròpia persona pugui expressar el que sent, el fet de compartir sentiments amb els altres fa que s'empatitzi més amb els demés. També, el fet de sentir-se estimat per un altre ésser i el fet de sentir-se necessaris, augmenta l'autoestima i el benestar de la persona.^{[19][21][22]}
- **Resposta mental:** Treballar la memòria, estimular la capacitat cognitiva, promoure la creativitat i fomentar la comunicació verbal són uns dels objectius principals d'aquests tipus d'activitats, és a dir, treballar la capacitat cognitiva mitjançant diferents activitats lúdiques. Els malalts de demència i la gent gran en general, és important treballar la memòria i el pensament lògic, ja que el fet de fer exercicis mentals regulars ajuden a millorar i preservar alguns aspectes de l'àrea cognitiva de la persona^{[19][31][34]}
- **Resposta física:** Les activitats estan dissenyades per a realitzar una activitat física continuada, ajudant a desenvolupar un benestar general en l'usuari mentre es treballa. D'aquesta manera, s'assegura que la persona realitza activitat física amb regularitat, millorant així el sistema múscul-esquelètic gràcies a l'exercici lleuger i moderat, la coordinació de moviments, i ajuda a potenciar l'equilibri, la propiocepció, la psicomotricitat i la força de membres superiors i inferiors, etc.^[38]

III. Disseny i desenvolupament

“SESSIÓ 2: Alguna cosa a dir-te ” (Resposta emocional)

Segons la constitució de l'OMS, “La salut és un estat de benestar físic, mental i social, no solament l'absència de malaltia.”^[32]

Sovint, una de les condicions que queden oblidades o subvalorades de la gent gran , és l'afectiva i emocional.^[37] Com ja s'ha dit anteriorment, el fet que els ancians presentin sentiments de soledat, depressió, ansietat, etc. repercuteix en el seu benestar i qualitat de vida.^{[1][2][3]}

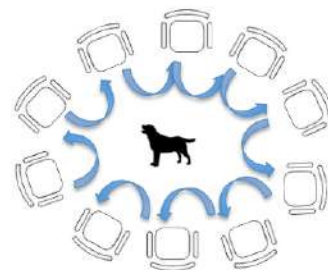
Doncs, es pot dir que el benestar emocional és igual d'important que el benestar físic, i és per aquest motiu que es dissenyaran unes activitats destinades a la millora d'alguns aspectes com: l'autoacceptació, satisfacció amb la vida, autoestima, relacions positives amb els altres, l'autonomia, creixement personal, etc^[33]

En aquesta activitat, els usuaris mantindran contacte visual i verbal amb altres persones del grup, fomentant la comunicació entre ells en un entorn lúdic i de benestar. D' aquesta manera, serà una bona forma de compartir sentiments i comentaris positius cap als altres, millorant així l'autoestima cap a un mateix.

L'activitat, consistirà en que cada usuari escriurà el seu nom en un tros de paper i l'introduirà a dins l'arnès del gos. Un cop tots els usuaris hagin posat el seu paper a dins, el gos anirà persona a persona, i cada una haurà d'escollir un tros de paper de dins l'arnès del gos, llegir el nom escrit i indicarà amb el dit de quina persona es tracta. Un dels monitors demanarà que diguin un comentari sobre aquesta, (color de la roba, si porta ulleres o no, etc.) A continuació, la persona descrita haurà de repetir el mateix procediment

Objectius:

- Fomentar comunicació entre els usuaris
- Promoure l'expressivitat
- Fomentar la socialització del grup
- Millorar l'autoestima

Material: Fulls en blanc, tissors, bolígrafs, premis per a gos.

Instal·lacions: Sala polivalent de la residència

Duració: 1h

Descripció específica:

- **Inici (10 minuts):**
 1. Els usuaris estaran asseguts en cadires formant un cercle.
 2. Presentació dels monitors de l'activitat (expert i tècnic).
 3. Presentació de l'animal: nom, edat, raça, personalitat. S'explicarà que és un gos amigable i que no s'ha de tenir por per res.
 4. Preguntar per la data: dia, mes i any en el que estem.
 5. Explicar el que es farà a la sessió.

- **Dinàmica (40 minuts):**
 1. Repartir un tros de paper i un bolígraf a cada usuari. S'explicarà que han d'escriure el seu nom al tros de paper.

2. Es recolliran els bolígrafs, i s'explicarà que el gos anirà passant d'un en un perquè dipositin el tros de paper a dins la butxaca de l'arnès del gos.

3. Un cop tots els papers hi siguin a dins l'arnès, el monitor seleccionarà a un usuari a l'atzar i ell i el gos aniran al lloc d'aquest. L'usuari agafarà un tros de paper qualsevol dins l'arnès del gos, i seguidament llegirà amb veu alta el nom de la persona que hi ha escrit. El monitor demanarà que digui alguna cosa positiva de la persona mencionada (records compartits, aspecte físic, color de la roba, etc).

4. La persona esmentada tindrà el següent torn per agafar un tros de paper i repetir el mateix que s'ha fet anteriorment fins que tots els usuaris hagin participat.
- **Tancament (10 minuts):**
Un cop finalitzada l'activitat, es preguntarà coses com: si els hi ha agradat la sessió, si tenen ganes de que el gos torni o com se senten. De mentre, es deixarà al gos que begui aigua, i seguidament, s'explicarà a cada usuari que haurà d'acomiarar-se del gos (carícies o gestos amb la mà).

“SESSIÓ 6: Treball de memòria”

(Resposta mental)

Les persones amb demència i que estan institucionalitzades, experimenten símptomes propis de la malaltia com el deteriorament de la memòria entre d'altres alteracions cognitives.^{[10][8][9]} El fet que a centres geriàtrics s'implementi la TAA, incrementa l'estimulació mental de les persones, ja que l'animal actua com a catalitzador i provoca respostes en els usuaris, contribuint així a la comunicació entre ells, canvis en l'estat emocional i percepció d'un mateix.^{[15][12]}

Les activitats destinades a treballar l'àrea cognitiva, ajuden a preservar i millorar funcions cognitives com la memòria a curt termini, pensament lògic i aprenentatge immediat entre d'altres.^{[19][31][34]}

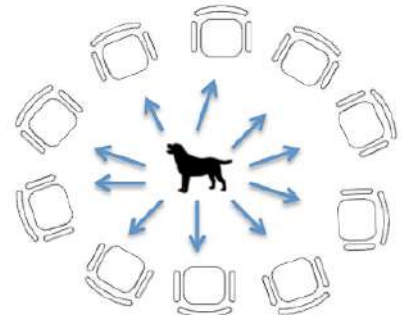
Dit això, es treballarà mitjançant una sèrie de dibuixos i ordres verbals dels usuaris cap a l'animal. El monitor ensenyarà una sèrie de pictogrames, on ells mateixos hi hauran d'ordenar segons l'ordre lògic de cada un. Cada usuari haurà d'ordenar les vinyetes, quina va primer, quina la segueix i quina és l'última. (ex: el gos brut, el gos mentre el dutxen i el gos finalment net).

Un cop acabada l'activitat dels pictogrames, el monitor donarà 3 ordres verbals al gos, i seguidament cada un dels usuaris les hauran de repetir perquè el gos les compleixi. Si el gos compleix les 3 ordres, els usuaris hauran de donar-li un premi.

Tan l'exercici dels pictogrames com recordar i 3 ordres verbals, estimulen la memòria i la capacitat cognitiva, els usuaris correlacionen diferents seqüències i es treballa la concentració d'accions consecutives.

Objectius:

- Treballar la memòria a curt termini
- Millorar la concentració d'accions en cadena
- Fomentar la comunicació verbal

Material: Pictogrames amb dibuixos de gossos, premis per a gossos

Instal·lacions: Sala polivalent de la residència

Duració: 1h.

Descripció específica:

- **Inici (10 minuts):**
 1. Els usuaris estaran asseguts en cadires formant un cercle.
 2. Presentació dels monitors de l'activitat (expert i tècnic).

3. Presentació de l'animal: nom, edat, raça, personalitat. S'explicarà que és un gos amigable i que no s'ha de tenir por per res.
4. Preguntar per la data: dia, mes i any en que estem.
5. Explicar el que es farà a la sessió.

- **Dinàmica (40 min):**

1. El monitor explicarà als usuaris en què consistirà l'activitat. Se'ls hi dirà que hauran d'ordenar els dibuixos segons creguin convenient.
2. S'escollirà un usuari a l'atzar, i se li ensenyarà tres vinyetes desordenades d'un gos, i haurà d'ordenar-les. Se li donarà temps per fer-ho i el monitor podrà donar pistes. Un cop l'hagi ordenat, el següent usuari haurà de fer el mateix (Pot ser amb altres vinyetes amb seqüències diferents).
3. Un cop tots els usuaris hagin ordenat de l'1 al 3 les vinyetes, se'ls hi explicarà que es canviarà d'exercici i que hauran de donar-li 3 ordres al gos perquè les compleixi.
4. Igual que abans, el monitor escollirà a l'atzar un usuari, i li explicarà que haurà de memoritzar 3 ordres que el monitor li dirà, i seguidament l'usuari haurà de repetir-les al gos. (Per ex: seu, pota, estirat)
5. El monitor mostrarà com diu les 3 ordres verbals al gos, i seguidament animarà a l'usuari perquè ho repeteixi. Un cop el gos hagi complert les 3 ordres, el participant li donarà un premi al gos.

6. L'exercici s'anirà repetint fins que tots els participants hagin donat 3 ordres simples al gos.

- **Tancament (10 min):**

Un cop finalitzada l'activitat, es preguntarà coses com: si els hi ha agradat la sessió, si tenen ganes que el gos torni o com se senten. De mentre, es deixarà al gos que begui aigua, i seguidament, s'explicarà a cada usuari que haurà d'acomiar-se del gos (carícies o gestos amb la mà).

“SESSIÓ 10: TRAVESSA EL CERCLE”

(Resposta Física/Psicomotricitat)

L'Organització Mundial de la Salut recomana la pràctica d'exercici per a mantenir la funcionalitat física i mental com a part fonamental de la cura de l'adult gran. ^[32]

La satisfacció amb el cos-ment ajuda a la persona a tenir una actitud activa en la seva vida diària, a augmentar l'autoestima i la sensació de ser necessari. ^[38]

El sedentarisme i la falta d'activitat física són factors de risc per a desenvolupar malalties cròniques, ^[38] per tant, incorporar exercicis en el que es treballi l'àmbit físic, no solament millorarà el sistema múscul-esquelètic, sinó que també englobarà activitats lúdiques i de relació social per afavorir l'equilibri psico-afectiu i activitats cognitives per a mantenir les capacitats funcionals bàsiques. ^[35]

L'activitat consistirà en què els usuaris hauran de ser capaços de donar unes ordres a l'animal, perquè aquest pugui travessar un cercol de plàstic que prèviament ells mateixos hauran construït.

D'aquesta manera, es treballarà la creativitat, el pensament lògic, la coordinació de moviments i la musculatura dels membres superiors.

Objectius:

- Potenciar l'equilibri i la coordinació de moviments
- Potenciar l'exercici físic lleuger
- Fomentar el treball en equip
- Millorar l'autoestima

Material: 4 cercols desmuntables de plàstic, premis per a gossos

Instal·lacions: Sala polivalent de la residència

Duració: 1h.

Descripció específica:

- **Inici (10 minuts):**
 1. Els usuaris estaran asseguts en cadires formant un cercle.
 2. Presentació dels monitors de l'activitat (expert i tècnic).
 3. Presentació de l'animal: nom, edat, raça, personalitat. S'explicarà que és un gos amigable i que no s'ha de tenir por per res.
 4. Preguntar per la data: dia, mes i any en què estem.
 5. Explicar el que es farà a la sessió.
- **Dinàmica (40 minuts):**
 1. Primer de tot, els monitors explicaran que abans de començar l'activitat, hauran de muntar un cercol (hula-hop) de 4 peces. El monitor farà una demostració de com es munta, i seguidament els hi donarà les 4 peces que conformen el cercol als participants. Se'ls hi dirà que amb l'ajuda del company del costat, construeixin el cercol fins que quedi fet.

2. Un cop els cercols estiguin muntats pels usuaris, els monitors formaran grups de 3 persones.

3. El monitor explicarà que el primer component del grup, tindrà la tasca d'ordenar al gos a què passi pel cercol (gest amb la mà mentre diu "passa"). El segon component, tindrà la funció de subjectar el cercol ja muntat perquè el gos passi per dins. Seguidament, explicarà que el tercer membre, haurà de donar un premi al gos un cop hagi passat.
4. Abans de començar, el monitor mostrarà com fer el gest perquè el gos passi i que tots ho vegin.
5. Un cop hagin realitzat l'activitat 3 components del grup, es passarà als 3 usuaris següents, i així repetitivament fins que tots hagin realitzat alguna tasca (donar l'ordre, aguantar el cercol o donar el premi).

- **Tancament (10 minuts):**

Un cop finalitzada l'activitat, es preguntarà coses com: si els hi ha agradat la sessió, si tenen ganes que el gos torni o com se senten. De mentre, es deixarà que el gos begui aigua, i seguidament, s'explicarà a cada usuari que haurà d'acomiarar-se del gos (carícies o gestos amb la mà).

4.4 Avaluació de la dinàmica de les sessions

Després de cada sessió, tant el responsable del projecte (EIA) com el tècnic (TIA), es reuniran i posaran en comú aquells aspectes que es vulguin comentar, possibles problemes durant les activitats, dificultat d'aquestes, aspectes a millorar, etc.

Juntament amb l'escala MOPI (annex 4) mencionada anteriorment, la finalitat és posar en comú allò que han manifestat els usuaris al final de cada sessió: sentiments experimentats, comentaris o experiències per tal de tenir una visió de cada sessió i valorar si estan sent efectives per part dels professionals del programa.

Dit això, cada un dels professionals participants del programa, tan l'expert, el tècnic i també la infermera present en totes les sessions, ompliran un petit qüestionari auto-administrat, on es valorarà del 0 al 10 les experiències viscudes per cada un d'ells.

AVALUACIÓ DINÀMICA DE LES SESSIONS

Nom i cognom

Data

Número i Títol de la sessió: _____

- Creus que la sessió ha estat útil pels usuaris?
- Creus que s'han assolit els objectius de la sessió?
- Creus que l'activitat ha estat fàcil de comprendre?
- Tornaries a repetir una activitat semblant?

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Observacions:

4.5 Pressupostos

L'entitat col·laboradora "Fundación Affinity", té en marxa un programa d'ajudes per a finançar programes de Teràpia Assistida amb Animals. ^[22] Sempre que es compleixin els requisits necessaris, la fundació aportarà al projecte: el gos de teràpia, un lot de material de benvinguda, cures veterinàries, alimentació durant el període, una xerrada sobre el maneig de l'animal i 5 classes d'ensinistrament bàsic i assessorament tècnic per el programa.

Per a poder sol·licitar l'ajuda, s'han de complir una sèrie de requisits, entre ells, comptar amb unes instal·lacions i espai correctes, tractar als animals d'acord la Declaració Universal dels drets dels animals per l'ONU i la UNESCO, comptar amb un coordinador del projecte i responsable d'avaluar el benestar dels animals entre d'altres.

PROGRAMA DE TERÀPIA ASSISTIDA AMB ANIMALS (16 SESSIONS)

MATERIAL	RESIDÈNCIA CA N' AMELL	FUNDACIÓ AFFINITY
Material d' oficina: <ul style="list-style-type: none"> - Bolígrafs - Retoladors - Cinta adhesiva - Fulls en blanc 	1,20 UNITAT X 15= 18€ 2,20€UNITAT X 15 = 33€ 1€ UNITAT X2= 2€ 10€PAQUET 500 X2= 20€ TOTAL= 73€	-
Material per a les activitats: <ul style="list-style-type: none"> - Pilotes de goma (grans i petites) - Cèrcols de plàstic - Cordes - Cons de plàstic - Material d'higiene canina - Pictogrames i fotografies 	TOTAL= 300€	-
Material electrònic: Cartutxos de tinta, PC, impressora	13€ (CARTUTX DE TINTA) X5 = 65€ Ordinador i impressora= 0€ TOTAL= 65 €	-
Honoraris TIA (Tècnic en Intervencions amb animals)	-	2200 €
Honoraris EIA (Expert en Intervencions Animals)	-	3000 €

PRESSUPOST TOTAL = 5638 €

5. CRONOGRAMA

2016						
	Novembre			Desembre		
Revisió bibliogràfica: estat actual del tema, experiències prèvies amb TAA.						
Elaboració introducció i objectius						
Registre TFG						

2017												
	Gener		Febrer		Març		Abril		Maig		Juny	
Jornada TFG												
1ra Tutoria												
2na Tutoria												
3ra Tutoria												
Elaboració introducció i objectius												
Població diana												
Metodologia de treball												
Presentació M.Seguiment												
Previsió de recursos materials i humans												
Elaboració dels pressupostos												
Elaboració activitats												
Conclusions i recomanacions												
Implicacions potencials												
Presentació M.Final												

6. CONCLUSIONS

Amb la realització d'aquest projecte, s'ha pogut observar que la TAA a l'àmbit geriàtric és cada vegada més usada al nostre país, produint un gir a les vides d'aquestes persones, proporcionant-los un gran ventall de beneficis tant a nivell físic, emocional, mental i social i sobretot una millor qualitat de vida gràcies a aquesta teràpia basada en l'afectivitat emocional.

No es tracta de posar anys a la vida, sinó vida als anys. Sovint, no és tan important curar, sinó cuidar, i és aquí on es caracteritza el fet de cuidar de manera holística de la professió infermera; aproximació, comprensió, implicació i l'empatia cap al pacient, perquè no s'ha d'oblidar que som éssers bio-psico-socials i s'ha de mantenir un equilibri cos-ment.

Tot i així, aquesta teràpia comprèn molt més enllà de l'àmbit geriàtric. Nens autistes, amb discapacitat mental, dèficit d'atenció, centres penitenciaris, persones amb discapacitats físiques, sensorials, psíquiques i malalts hospitalitzats es beneficien cada dia de la companyia dels animals que els ajuden a superar les seves limitacions.^[21]

El paper dels animals en els nens autistes té un gran significat, actuen com a mediador entre els terrors desconeguts del món exterior, són una font de contacte físic, seguretat, afecte, acceptació incondicional i els hi permet desenvolupar de manera natural la seva personalitat, a ser respectuosos, segurs de si mateixos i l'animal els ajuda a integrar-se socialment.^{[19] [21] [40]}

Els animals que ajuden a nens discapacitats, no jutgen, no critiquen i accepten tal com són, i es crea un vincle entre el nen i l'animal que contínuament l'invita a jugar, caminar, a moure's i interactuar^[21] de moltes maneres, fins al punt en què "s'obliden" de la seva discapacitat i se senten lliures per mostrar-se tal com són. La sola presència de l'animal, ajuda que els professionals puguin conduir al nen a una recuperació més ràpida i exitosa.^[41]

És indiscutible que els animals poden fer sentir als humans éssers especials i únics, ajuden a trencar barreres psicològiques que l'humà ha creat, tant als més grans com als més petits. És una pràctica força nova, amb capacitat de canviar la vida a les persones tot i que encara queda molta investigació per fer, ja que aquest vincle que es forma entre els animals i les persones, es digne d'investigar.

7. IMPLICACIONS POTENCIALS I INNOVACIÓ.

El paradigma dins del marc de les competències de la professió infermera, és el cuidar, que implica un maneig de les emocions, ajudar, motivar i acompanyar en el procés de malaltia i recuperació. La TAA, i en concret els gossos, ens ajuden a gestionar les emocions i són una font de motivació. Infermeria pot aprofitar els beneficis que aporten aquests animals i utilitzar-los com un recurs terapèutic innovador, per així donar-li més valor i importància que es mereix el “cuidar”.

8. REFERENCIAS BIBLIOGRÀFIQUES:

- [1] Traver C, Perkins J, Randi J, Barlett H, Morton J. An evaluation of Dog-Assisted Therapy for residents of aged care facilities with dementia. *Anthrozoös*. 2013;26(2):213-225
- [2] Berry A, Borgi M, Terranova L, Chiarotti F, Alleva E, Cirulli F. Developing effective animal-assisted intervention programs involving visiting dogs for institutionalized geriatric patients: a pilot study. *Psychogeriatrics*. 2012; 12: 143- 150
- [3] Gallardo P, Rivas R. Terapia Asistida con perros en pacientes con demencia y SPCD institucionalizados en centro residencial de Toledo, España. *Informaciones Psiquiátricas*. 2015:220
- [4] Urbina J, Flores J, García M, Torres L, Torrubias R. Síntomas depresivos en personas mayores. Prevalencia y factores asociados. *Gac Sanit*. 2007; 21(1):37-42
- [5] López R, López J.A, Castrodeza F.J, Tammes S, León Colombo. Prevalencia de demencia en pacientes institucionalizados: estudio RESYDEM. *Revista Española de Geriatria y Gerontología*. 2009;44(1):5-11
- [6] Banks M, Banks W. The Effects of Animal-Assisted Therapy on loneliness in a elderly population in long-term cre facilities. *Journal of Gerontology: MEDICAL SCIENCES*. 2002; 57 (7): 428-432
- [7] Affinity Petcare [Sede web] L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona): Fundació Affinity;2017 [Acceso el 15 de Diciembre de 2016]. Tenir cura. Disponible a: <https://www.affinity-petcare.com/ca/gossos-residencies-davis>
- [8] Tabares C, Vicente F, Sánchez S, Gómez M. Estado del arte sobre los efectos de la terapia asistida con perros en el tratamiento de enfermos de Alzheimer. *International Journal of Developmental and Educational Psychology*. 2014;1(2):271-282
- [9] Dimitrijević I. Animal-Assisted therapy- A new trend in the treatment of children and adults. *Psychiatria Danubina*. 2009; 21 (2): 236-241
- [10] López S, Vilalta-French J, Garre-Olmo J, Pons S, Cucurella M,G. Caracterización y prevalencia de los síntomas psicológicos y conductuales en pacientes con demencia. *Revista de Neurología*. 2007;45 (11):683-688
- [11] Crespo JR. Prevalencia de depresión en adultos mayores de los asilos de los Cantones Azogues, Cañar, Tambo y Déleg de la provincia del Cañar, en el año 2011 [Tesis doctoral]. Universidad de Cuenca;2011

- [12] Swall A, Ebbeskog B, Hagelin CL, Fagerberg I. Can therapy dogs evoke awareness of one's past and present life in persons with Alzheimer's disease?. *International Journal of Older People Nursing*.2013;10:84-93
- [13] Muñoz R,Olazarán J. Mapa de Terapias No Farmacológicas para Demencias Tipo Alzheimer. Guía de iniciación técnica para profesionales. Fundación María Wolff. *International Non Pharmacological Therapies Project*
- [14] Moretti F, De Ronchi D, Bernabel V, Marchetti L, Ferrari B, Forlani C et al. Pet Therapy in elderly patients with mental illness. *Psychogeriatrics*. 2011; 1: 125- 129
- [15] Pope W, Hunt C, Ellison K. Animal assisted therapy for elderly residents of a skilled nursing facility. *Journal of Nursing Education and Practice*. 2016; 6 (9)
- [16] Palley L, Pearl P, Niemi S. Mainstreaming Animal-Assisted Therapy. *ILAR Journal*. 2010;51 (3)
- [17] Best Practice. Actividades Asistidas por Perros (AAP) para personas mayores que residen en centros de cuidado a largo plazo . *Best Practice*. 2011;15 (13)
- [18] Walsh F. Human-Animal Bonds I: The Relational Significance of Companion Animals. *Family Process*.2009;48(4):462-480
- [19] Muñoz S, Máximo N, Valero R, Atín M.A, Varela E, Ferriero G. Intervenciones asistidas por animales en neurorrehabilitación: una revisión de la literatura más reciente. Elsevier.2013
- [20] Jordahl-Iafrato M. Animal-Assisted Interventions for older adults. University of Arizona. July 2016
- [21] Martínez Abellán R. La terapia asistida por animales: una nueva perspectiva y línea de investigación en atención a la diversidad. *Indivisa.Boletín de Estudios e Investigación*. 2008; 9: 117-144
- [22] Affinity Petcare [Sede web] L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona): Fundación Affinity;2017 [Acceso el 15 de Diciembre de 2016].Perros, gatos y personas. Disponible a:<http://www.fundacion-affinity.org/perros-gatospersonas/animales-que-curan/conozca-el-perro-residencial>
- [23] Ellis-Smith C, Evans C, Bone A, Henson L, Dzinguina M, Kane P et al. Measures to assess commonly experienced symptoms for people with dementia in long-term care settings: a systematic review. *BMC Medicine*. 2006;14:38
- [24] Centre Residencial Ca n' Amell. [Sede web]. Premià de Mar: Centre residencial Ca n' Amell;2017 [Accés el 20 de Gener de 2017]. Disponible a: <http://www.canamell.com/instalacions.html>
- [25] Yesavage JA, Brink TL, Rose TL. Development and validation of a geriatric depression screening scale: a preliminary report. *J Psychiatr Res*. 1983;17(1):37-49

- [26] Trigg R, Skevington SM, Jones RW. How can we best assess the quality of life of people with dementia? The Bath Assessment of Subjective Quality of Life in Dementia (BASQID). *Gerontologist*.2007;47(6):789-97
- [27] Rusell D, Peplau L.A, Ferguson M.L. Developing a Measure of Loneliness. *Journal of personality and Social Psychology*.1978;42:290-294
- [28] Schiro-Geist C, Heimlich K.Evaluating the Effects of Animal-Assisted Therapy on Severely Disabled Children. Delta Society Sixteenth Annual Continuing Education & Training Conference.Atlanta, Georgia.1997
- [29] Velarde C, Mayo S, García J.M. Validación de la escala de soledad de UCLA y perfil social en la población anciana que vive sola.*Semergen*.2016;42(3):177-183
- [30] Martínez J, Onís Ma C, Dueñas R, Albert C, Aguado C, Luque R. Versión española del cuestionario de Yesavage abreviado (GDS) para el despistaje de depresión en mayores de 65 años: adaptación y validación.*MEDIFAM*.2002;12(10):620-630
- [31] Folch A, Torrente M , Heredia L, Vicens P. Estudio preliminar de la efectividad de la terapia asistida con perros en personas de la tercera edad. *Revista Española de Geriátria y Gerontología*. 2015; 51(4): 210-216
- [32] who.int. Quiénes somos y qué hacemos. [Sede web] who.int: Organización Mundial de la Salud; 2017 [Acceso 1 de mayo de 2017] Disponible en: <http://www.who.int/about/es/>
- [33] Ramos Campos F. Salud y calidad de vida en personas mayores [Tesis doctoral]. Salamanca:2001
- [34] L. Tárraga, M. Boada. Ejercicios prácticos de estimulación cognitiva para enfermos de Alzheimer en fase leve. Fundación ACE. 2004
- [35] Martínez S. Physiotherapy in the elderly with congitive deterioration. Program description.Elsevier. 1999;21(60)
- [36] Ley 1/2014, de 21 de febrero, de perros de asistencia. BOE: 3754-2014
- [37] Domínguez A, García J.G. Valoración geriàtrica integral. Elsevier.2012; 21 (1):20-23
- [38] Olave-Sepúlveda C, Pía B. Programa de activación psicomotriz en adultos mayores institucionalizados con deterioro cognitivo y depresión. *Psicogeriatría*. 2012; 3 (4): 173-176
- [39] fundación-affinty.org. Protocolos de actividades para gente mayor en un Programa de Terapia Asistida por Animales (TEAAC). [Sede Web] Tellier M, Vila M:2017 [Fecha de acceso Marzo de 2017] Disponible en: <http://www.terapiaconanimales.com/#>
- [40] Burgoyne B, Dowling L , Fitzgerald A et al. Parents perspectives on the value of assistance dogs for children with autism spectrum disorder: a cross-sectional study. *BMJ Journals*. 2014; 4 (6)
- [41] aepccc.es. La terapia asistida con animales: una nueva dimensión en la rehabilitación neuropsicologica. [Sede Web] Irene Elipe López: Julio 2013 [Fecha de acceso: 18 de Mayo de 2017]

Disponible en: <http://www.aepccc.es/blog/item/la-terapia-asistida-con-animales-una-nueva-dimension-en-la-rehabilitacion-neuropsicologica.html>

9. ANNEXOS:

ANNEX 1:

Versió Espanyola de l' escala GDS

1. En general, està satisfet amb la seva vida?	si	no
2. Ha abandonat moltes de les seves tasques habituals i aficions?	si	no
3. Sent que la seva vida està buida?	si	no
4. Se sent freqüentment avorrit?	si	no
5. Es troba de bon humor la major part del temps?	si	no
6. Té por que li pugui passar alguna cosa dolenta?	si	no
7. Se sent feliç la major part del temps?	si	no
8. Amb quina freqüència es sent desprotegit?	si	no
9. Prefereix quedar-se a casa més que sortir i fer coses?	si	no
10. Creu que té més problemes de memòria que la resta de la gent?	si	no
11. En aquests moments, pensa que és fantàstic estar viu?	si	no
12. Actualment se sent inútil?	si	no
13. Se sent ple d'energia?	si	no
14. Se sent sense esperança actualment?	si	no
15. Pensa que la majoria de gent està millor que vostè?	si	no
Puntuació total:		

Les respostes que indiquen depressió estan en negreta. Cada una de les respostes en negreta és un punt.

ANNEX 2:

Bath Assessment of Subjective Quality of Life in Dementia (BASQID)

Indiqui en quin grau el descriuen a cada una d' aquestes preguntes. Senyala de l'1 al 4 cada una d'elles.

Nº PREGUNTA	PREGUNTA	
G1	Com qualificaria la seva qualitat de vida en general?	A
G2	Com qualificaria la seva salut?	A
G3	Com qualificaria la seva memòria?	A
1	Quant de satisfet està amb la seva salut?	B
2	Quant satisfet està amb la seva capacitat d' autocuidar-se?	B
3	Quant de satisfet està amb el seu nivell d'energia?	B
4	Quant de satisfet està amb el seu entusiasme quan fa coses?	B
5	Quant de satisfet està amb la manera que té de passar el dia?	B
6	Quant de satisfet està amb el seu nivell d'independència?	B
7	Quant de satisfet està amb les seves relacions amb els altres?	B
8	Quant de satisfet està amb l'habilitat que té per parlar amb altres?	B
9	Fins a quin punt és capaç de moure's pel seu entorn?	C
10	Fins a quin punt és capaç de fer les activitats que vol fer?	C
11	Fins a quin punt és capaç de fer coses que li agraden?	C
12	Fins a quin punt sent que és capaç d'escollir les coses que vol fer?	C
13	Fins a quin punt se sent útil?	C
14	Fins a quin punt se sent feliç?	C

SECCIÓ A (G1-G3)

Molt pobre = 0

Pobre = 1

Justa = 2

Bona = 3

Molt bona = 4

SECCIÓ B (1-8)

No satisfet del tot = 0

Una mica satisfet = 1

Satisfet = 2

Molt satisfet = 3

Extremadament satisfet = 4

SECCIÓ C (9-14)

No del tot = 0

Una mica = 1

Una quantitat moderada = 2

Molt = 3

Molt bon tracte = 4

ANNEX 3:

Versió Espanyola de l' escala UCLA

Indiqui en quin grau el descriuen a cada una d' aquestes afirmacions. Senyali del 1 al 4 cada una d' elles.

Amb quina freqüència se sent infeliç fent les coses sol	1	2	3	4
Amb quina freqüència se sent que no té a ningú amb qui parlar	1	2	3	4
Amb quina freqüència sent que ningú l' entén	1	2	3	4
Amb quina freqüència es troba a si mateix esperant a que algú el truqui o escrigui	1	2	3	4
Amb quina freqüència se sent completament sol	1	2	3	4
Amb quina freqüència es veu incapaç d'arribar als que el rodegen i comunicar-se amb ells	1	2	3	4
Amb quina freqüència sent que té ganes de tenir companyia	1	2	3	4
Amb quina freqüència sent que li és difícil fer amics	1	2	3	4
Amb quina freqüència se sent exclòs i silenciats per els demés	1	2	3	4

1= Em sento sovint així

2= Em sento així freqüentment

3= Rarament em sento així

4= Mai m' he sentit així

ANNEX 4:

Escala Measurement of Pet Intervention (MOPI)

1= Sense evidències d' aquest comportament

7= Forta evidència d' aquest comportament

Capacitat de concentració	1	2	3	4	5	6	7
Moviment físic	1	2	3	4	5	6	7
Comunicació	1	2	3	4	5	6	7
Conformitat	1	2	3	4	5	6	7

Capacitat de concentració: Engloba l' atenció i la concentració en el moment que s' està treballant en una activitat concreta.

Moviment físic: Engloba motricitat, el moviment orientat a la tasca i el moviment intencional observable.

Comunicació: Solament engloba les expressions verbals observables.

Conformitat: Engloba el grau d' obediència del participant respecte les indicacions del terapeuta.

ANNEX 5

Jo (nom i cognoms) _____ manifesto que he estat informat del “Programa d’ Activitats Assistides amb Animals al centre Ca n’Amell de Premià de Mar” que es durà a terme els pròxims mesos i que la meva participació serà voluntària.

Comprenc que puc retirar-me de la teràpia

- Quan vulgui
- Sense donar explicacions
- Sense que tingui cap repercussió sanitària

Les meves dades personals seran protegides i la informació recollida serà processada d’acord amb la normativa vigent en matèria de protecció de dades (Llei Orgànica 15/1999, de 13 de desembre de Protecció de Dades de Caràcter Personal i Reial Decret 1720/2007, de 21 de desembre, pel que s’aprova el Reglament de Desenvolupament de la Llei sobre protecció de dades).

Considerant això, ATORGO lliurement el meu CONSENTIMENT per a participar a l’estudi i a que les meves dades es puguin utilitzar amb finalitats d’investigació.

Rebré una còpia signada d’aquest consentiment informat.

Signatura del participant del programa

___/___/___
Data

Signatura del responsable del Programa

___/___/___
Data